



## ביאורים

החבר ממשיך בקביעת עיקרי האמונה שמהווים בסיס להשגחת ה'.

**העיקר החמישי:** התוכחה משפיעה על כל אדם, כאשר היא נאמרת בצורה נכונה. גם אם לא ניכרת תוצאה מיידית, והאדם לא משנה את דרכו, התוכחה גורמת לכך שבעתיד הוא ישוב בתשובה. הבטיח לחזרה בתשובה הוא הכרה בחומרת החטא, וזו הלחלה לתוך נפש החוטא בעת התוכחה. למרות שלא מנעה אתו מלחטוא היא מעלה בו הרהורי חרטה לאחר החטא, ובכך מביאה אותו לתשובה.

**העיקר השישי:** יש לאדם בחירה חופשית בכל התחומים שתלויים בו, הן ביחס לאחרים והן ביחס לעצמו בעיצוב האישיות. המניעות שמעכבות אותו מלממש את רצונו, אינן נובעות מחיסרון בכוח הבחירה, אלא מהעדר כלים מתאימים. השליטה שיש לאדם על גופו היא מוגבלת, לעומת השליטה על מחשבתו שאין לה שום הגבלה. החבר מדגים זאת בהבדל בין מאבק גופני למאבק מחשבתי: בזירת הקרב גם הגיבור יכול להפסיד, אולם בהתמודדות בתחום התבונה וההיגיון, כמו משחק שחמט, אין ספק שהחכם יותר ניצח.

כל מאורעות העולם מיוחסים אל ה'. במקרים של 'השגחה ישירה', כמו מעשי נסים, נוכחות ה' בעולם היא ודאית ואיננה ניתנת לערעור. במקרים של השגחה עקיפה, דרך כוחות האדם והעולם, יש היגיון לומר שהמציאות היא יד המקרה. אין הוכחה מכרעת שהשגחת ה' אכן פועלת דרך הכוחות האלה בצורה נסתרת, ורק המאמינים בטוחים בכך.

## הרחבות

### כיצד להוכיח?

**אם יוכיח בדרךים מקבילים.** חז"ל הורונו "כשם שמצווה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצווה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע" [יבמות סה:]. היינו, צריך לומר את דברי התוכחה באופן שהם יתקבלו. לכן צריכים כללים לאמירת דברי תוכחה. בפירוש אוצר נחמד על הכוזרי כותב המחבר מספר כללים: "ושתהא כוונת המוכיח אך לשם שמים, לא לאהבת השבח, או לבצע כסף, או לשנאת מי שמוכיח אותו. וכמו שאמרו: דברים היוצאים מן הלב, רצונו לומר שמדבר בכל לבו - נכנסים אל הלב". הרמב"ם נתן כללים נוספים: "המוכיח את חברו... צריך להוכיחו בינו לבין עצמו. וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי העולם הבא" [הלכות דעות ו, ז].

### הוכחה - תחילתה של התשובה

**חלק מן התשובה.** רבי דוד שלמה אייבשיץ בספרו 'ערבי נחל' ביאר שעניינה של מצוות התוכחה הוא להוביל את החוטא לתשובה. "ומטעם זה באה מצוות עשה הוכח תוכיח כו' [ויקרא יט, ז], כי רחוק הדבר שבעל עברה יעשה תשובה מעצמו, ובפרט אם עבר ושנה בה שנעשה לו כהיתר, והשם יתברך חפץ שישוב. ומה יעשה לו השם יתברך, האם יגלה אליו נבואה להוכיחו לשוב בתשובה, והרי הבעל עברה רחוק מה' ומתועב הוא לפניו?! לכן ציווה השם יתברך לכל היודעים באיוולתו שיוכיחוהו ועל ידי זה ישוב" [ערבי נחל שמות יתרו - דרוש ד].

## שאלות לדין

מה אפשר ללמוד מדברי החבר על הדרישות שלנו מעצמנו, על הדרכים שלנו להצליח להיות יותר טובים?

לאור דברי החבר, איך ניתן להסביר את דברי הגמרא "שלשה באין בהיסח הדעת, אלו הן: משיח, מציאה, ועקרב?"

**וההקדמה** החמישית, שפגשות השומעים מתרשמות מתוכחת המוכיח, אם יוכיח בדרךים מקבילים, ולתוכחה באמת תועלת על כל פנים, ואף אם לא שב הממרה מעשות הרע, יוצת בנפשו מאותה התוכחה ניצוץ שיראה כי המעשה הוא רע, וזה חלק מן התשובה והתחלה לה.

**ההקדמה** הששית, כי האדם מוצא מנפשו יכלת על עשית הרע ועזיבתו בדרךים האפשריים לו, ומה שנבצר ממנו אמןם נבצר ממנו להעדר הסבות האמצעיות, או לאי ידיעת האדם אותן. משל זה, עני, זר, חסר חכמת ההנהגה, רוצה להנהיג פת, ונבצר ממנו, ואלו היו נמצאות הסבות, והיה הוא יודע לנצל אותן, היה נשלם חפצו, כמו שישלם חפצו במה שסבותיו נמצאות וידעו וינהיגו, פהנהגות בביתו את בניו ועבדיו, ויותר מזה את איבריו, וינעם איך שירצה, וידבר במה שירצה, ויותר מזה את מחשבתו ודמיונו, ודמה הרחוק והקרוב בעת שירצה ואיך שירצה, לפי שהוא מושל בסבותיו האמצעיות. ועל פן לא יקרה שינצח החלש את החזק במשחק השחקים, ולא יאמר בקרב השחקים מזל וביש מזל, כמו שאמר בקרב שני מנהיגים נלחמים זה בזה, כי סבות קרב השחקים נמצאות פלן, ותמיד ינצח היודע לנצל אותן, ולא ירא מסבה טבעית שתגביל אותו, ולא מסבה מקרית, אלא באפן נדיר מחמת הסח הדעת, והסח הדעת נכנס בכלל אי הידיעה, כמו שאמרנו. ועם זה, הנה אל הסבה הראשונה מיחס הכל בדרך הנזכרת. אבל בפונה הראשונה - מארעות בני ישראל כל ימי היות השכינה ביניהם, אבל אחרי כן הרי הדבר מספק - זולתי בלבבות המאמינים - האם המארעות האלה הם בפונה ראשונה מאת ה' יתעלה, או שהם מסבות גלגליות או מקריות, ואין ראיה חותכת. אבל עדיף שייחס הכל אליו יתעלה, כל שפן הדברים הגדולים, פמות, והנצחון והתבוסה, וההצלחה והמחסור, ומה שדומה לזה.

